

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév.

Kolozsvár, június 25-én, 1911.

26. szám.

Tartalom: Adjak a' szegényeknek, de ne szabjátok ki, mit vegyen alamizsnáttal, (O.) 201. l. Az én ohajtásom, (Györffy Lajos) 202. l. Oskolák' alapítását illető terv, melyet a' nemes Aranyas szék' rendei által kirendelt biztosság elébe beadott az e' tárgyban kinevezett egyik biztos, (Basa Mihály) 203. l.

Adjak a' szegénynek, de ne szabjátok ki, mit vegyen alamizsnáttal.

Erdélyben a' protestansok' hathatlan emlékü fejedelme, a' dicső Bethlen Gábor, több mint emberlélek engedte átlátással első alapított nevelői tanulói intézetet, hogy lenne e' szegény hazában is, hol annak fiai magokat mivelhetnék, mert külső országokra nem mindennek engedése utazhatni, 's ott tanulhatni; a' jobb irányu század pedig mindenkit föllivott volt már minden jót élvezhetni, ha az ember' testi 's lelki tehetségét nem hagyják ezután is parlagán.

A' nevelés, de inkább a' tanolás 's tanolhatás ezután sem kerülé ki figyelmöket eleinknek — ha szinte hon-atyát kételkedék is adni az ég — 's magán érdekek mellett, mennyiben a' viharos idők is engedék, futólag megmegállapodtak a' tárgyon, az eléggé nem méltányolhatott, de e' mai napig több megfontolást érdemletten, — jelesen a' collegiumokat legatumokkal segíteni némellyeknek buzgó törekvésök vala. A' közelebbi időkben is csaknem egész sora telnek ki a' collegiumok' számára hagyakozóknak; azonban ezek mint amazok nem minden időben használható 's méltányolható kezelési rendszerrel feltételezék hagyományukat. Ugyan is

Midőn az illy hagyományzások életbe jövének, többnyire vallásos buzgóság, kegyesség, egy szóval a' szív' megindulásai határozzák az embereket — az okosság, józan megfontolás ritkán vévén részt a' tanácskozásban; azon felül nyugtalanok is lévén akkor, mert a' hatalmasok csak amugy kérék fel a' szegény hazát a' hatalmas török császártól mint egyes darab jószágot

szokás volt kérni a' magyar királytól vagy Erdély' fejedelmétől. Ekkor hogy annál inkább biztosítsák hagyományukat, magok szabák ki a' kezelési rendszert is, mellyek szerint kívánák minden időben kezelteni, sokszor átokkal végezvén a' hagyománylevelet t. i. „a' másképpen cselekvőt ez vagy amaz érje... ebben vagy abban ne részesüljön.“

Ma sem sokat tágítanak e' részben a' hagyományozók, ha átkot nem szornak is, mert az ajándékozó levelek szoros meghatározással így hangzanak „ennyi 's ennyi forintot hagyok az enyedi vagy kolozsvári collegiumnak, hagyom pedig olly formán, hogy intereséből, kapjon az oratoria vagy rhetorica classisból a' legszebb író minden esztendőben 60 forintot, a' szolgák praesese kapjon 40 huszast, a' zsidó nyelv' praesese kapjon 100 forintot.“

Mi haszon 's mi biztosíték volt az illyen szoros meghatározással kezelteni rendelt hagyományban, hosszas lenne megvitatni, elég az, hogy ha a' rossz szándoku, nemtelen keblü ügyigazgatók' kezeit néha néha megkötötték is, de a' tiszta keblünek 's erős akaratunak sem oldák meg, meglehet több kárára ügyünknek, mint ha azt is szabadon engedék vala prédálni.

De továbbá, hátha a' szép írónak hagyott 60 forinttal nemcsak a' szép írást, melly magában a' szemnek mindig kedves, pártolhatná az ember, de több 60 forintok a' gondolkozásnak, észnek, szellemnek adnának új életet általános gondolatcserét ébresztenének, 's hátha ma hónap szolgák' praesesére sem lesz szükség, zsidó nyelv' praesesének valót pedig már nem lehet találni annyi sok jó diligens ifjak közt. E' mind nem sok, de hátha az ifjak magok mondanának le

a' némellyekre nézve boldog emlékezetű legatumokról, csak azért, mert egy jól elrendelt physicum museumot szeretnének szerezni, mint ezt tevék Pápán, tán nem legatumból, de azt tudom, hogy az ifjak járának el benne.

Im e' sorokból kiviláglik, hogy örökre kiszabui, hova fordítassék a' szép hagyomány éppen lehetetlen és sokszor az ártatlan maradék a' legnagyobb tisztelet mellett kéntelen hálátlan lenni a' megholtak iránt. — Azonban a' nevelés s tanolás avult formáiból bontakozni akarván, az ilyen legatumok nagy akadályunkra lehetnének, pedig avult köntösünket újjal cserélni fel, ha egyéb nem is, de a' divat legalább parancsolhatná, mert bizony a' nagy társas életben az európai mivel világbán, új köntösünk mellett is aligha e' század' embereire esmerendnek bennünk.

Én tehát ha vagy 100,000 pengő forintot hagyhatnék valamelyik collegiumnak minden megszorítás nélkül hagynám, legfeljebb arra kérem a' leendő gondnokait, fordítsák arra, mire legcélszerűsbnak gondolják; erős meggyődéssel lévén a' felől, hogy hazánk' nemtője, ki mind ekkorig nem hagyta el e' nemzetet, ezután mindig a' legerényesbet, a' közre legbuzgóbbat szólítandja oskoláink' gondnokaiul. — Adjatok a' szegénynek, de ne szabjátok ki, mit vegyen alámizsnátokkal.

Az én ohajtásom.

Midőn a' nagy érdekű ohajtások' mélyen tisztelt érdemes írójának biztatgatósi után, edes hazánkot egy dus reményekkel ketsegtető jövődönök küszöbén látom; hol nemzeti jóllétünknek akadályai és fejlesztő eszközei leendőnek az elhatározandók: úgy hiszem éppen a' maga idejében esik, ha most mindenki ohajtásait előterjeszti, honunk' képviselőinek ki nyilatkoztatja.

Nem hibázom tán — s ha igen azon örvendek — ha állítani merem, hogy jelenleg Európa' számos nemzetei között egynek sincs több ohajtani valója, mint Erdélynek. Erdélynek mondom, mellyhez éppen nem vala a' természet annyira mostoha, mint sok más tartomá-

nyokhoz, hol mind a' mellett miveltség, kereskedés, nemzeti jóllét virágzik. Ugyan is éghajlatunk türethető; mezőink kevés szorgalom, rendes munka után bővön termők és ott is, hol külsőleg haszonvehetetlennek látszik, temédek kincs lerakva, belsejében. Még is ismétlem Erdélynek felettébb sok ohajtani valója van! mit csak az hozand kétségbe, ki mások' jóllétét ritkán, hazája' fogyatkozásait éppen soha sem méltatá figyelemre.

Ily sűrű ohajtások közül mellyiknek kellésék már mindenek előtt teljesedésbe menni; és pedig úgy, hogy az nemzeti jóllétünknek biztos alapja lehessen? ez véleményem szerint azon kérdés, mellyet legelsőbben kell elhatározni. Voltak, eleitől fogva s még számosabban vannak jelen századunkban, kik a' nemzeti jóllét' megalapításának biztos alapján sokat gondolkoztak, lelkesen faradoztak; s jöllehet fel is fedezték a' nagy titkot, a' dolog mindazonáltal több helyeken, mint nálunk is szokott régi állásában maradt; mert mindenik önbéltása, s meggyőződése szerint akarván elhatározni a' czélszerűbb eszközöket, végre itt is, mint sok más nagy szerű vállalatokban, pusztítólag dult az értetlenség és önszeretet.

Ohajtásink közül legelső valósítandó meggyőződésem szerint a' czélirányos nevelés falusi oskoláinkban, úgy mint felsőbb tudományos intézeteinkben. Ez rendíthetetlen alapja a' nemzeti jóllétnek, hova biztosan építhetni magosra annak kényelmes hajlékát. Ez mit én az ohajtások' tisztelt írójának s más hason érzésű emberbarátoknak figyelmébe ajánlani bátorodom. Az ohajtások' írójának pedig különösen azért, mivel e' tárgy körüli helyes nézeteit igen jól ismerem; ki a' mellett hogy felekezettünk nevelésbeli hibáit, fogyatkozásait igazán felfogta, valamint a' rosszat kiirtó eszközökkel, úgy a' jót czélirányosabban tenyészítő javallatokkal is készen van.

Czélszerű nevelés tehát első valósítandó ohajtásunk, minthogy biztosb alapja a' nemzeti jóllétnek s itt tudom lesznek számosan, kik velem egyet nem értenek, tán még az ohajtások' tisztelt írója sem; kiknek keblök azon ns. érzéstől bevül, hogy mindenek előtt hazánk' nagy számu birtoknélküli lakosít birhatási jog

által édesítsék a' közházához - szép - megvallom minden nemes lélekhez méltó eszme, ki annak ellenszegülni merészel, az a' józan ész' és örök igazság' kívánattal ellenkezik. Még is minekelőtte ezen elidegeníthetetlen természetet jogaiba visszahelyeztessük, adjunk célirányos nevelést néki, különben igen csekély hatásu leendő akár-miféle engedmény is. Tekintsünk szerte a' házába, igazolva találjuk itt állításomat azok által, kik nem csak birhatási joggal, de valóságos birtokkal is el látvák, ugyan kevés kivétellel, mik egyebek ők is mint rongybatakart, sovány száraz kenyéren, alig egyik napról a' másikra tengődő nyomoru emberállatok? 'S mondhatni-e jóllétnek azon állapotot, hol a' legszükségesebb életszerek' természetese' táplálékul használása' módjai alig esmértesek? Irtonn ki tehát elébb a' nevelés minden ártalmas szokásokat, káros előitéleteket a' nép' lelkéből; vagy ismértesse meg annak sarjadék nemzedékét, azzal, mi néki testi, lelki jóllétét esszközli, önként szorgalomnak adja magát, bé szerzendő mind azt, mit szükségei, 's az élet' kellemei kívánnak. Ekkor igen is, a' tulajdoni jus, 's az ohajtásokban kiemelt reformi pontok üdvös hatásuak leendnek eggyesekre úgy mint az egészre.

Ki a' szorgalmatos szász nemzetnek gazdálkodási, 's házi élet' rendjével közelebbről ismeretes, az állításom' valóságáról nem kételkedhetik; annál kevésbbé, ha még a' külföldön is szét tekinteni szerencséje volt. A' szorgalomnak ezen embereit hazánkban mindenütt kitünő csinosbsággal öltözködve, kényelmes, minden veszély ellen a' lehetőségig biztosított házzal, épületekkel ellátva találjuk, még ott is hol földje erőltetve terem, midőn az oláh 's még a' magyar is kedvezőbb környülmények között, könnyörületességre ingerlő állapotban tűnik fel. Minek oka amott a' jobb, czélszerűbb, itt pedig az elbanyagolt vagy éppen semmi nevelés, a' mély tudatlanság. Tegye mindenik nemzet, mindenik felekezet, hasonlóképpen azt önmagával, mit saját meggyőződése szerint legjobbnak lát; hiszem önmagáról, 's édes övéiről rendelkezni kit is érdekelhetne inkább?

Hahj! de sok víz foly addig a' Marus és Ölt tesvér folyamokon el, mig forró ohajtásink mind teljesülnek! 's fog-e a' természet legszen-

tebb törvénye, a' félebaráti szeretet, a' megátalkodott előitéleteken most győzedelmeskedni? azt a' titok teljes jövőd szemünk elöl rejtve tartja ugyan; de ha a' korszellem' haladására figyelemmel tekintünk, aggodalminkat enyhíti azon kedves hiedelem: hogy a' józan ész' kívánati, a' nemzet' nagyrészenek forró ohajtásai végre minden szivbe béhatnak, 's így mind inkább növekedend azon lelkes honfiak' száma, kik az örök igazság' elveinek hódolva ohajtásink' való-síttásán munkálkodni fognak.

Miképpen kellésék a' célirányosb nevelést megkezdeni, folytatni? erre a' következőkéző három pont alatt szándékom felelni: ki? mit? és hogy tanítson?

Győrffy Lajos.
Világi pap.

Oskolák' alapítását illető terv, mellyet a' nemes Aranyas szék' rendei által kirendelt biztosság' elébe beadott az e' tárgyban kinevezett e- gyik biztos.

(Vége.)

II.) Az oskolatanítókról.

A' mi az oskolatanítókat illeti, azok némelly helyekben vagy éppen nem is léteznek, vagy pedig többnyire olyanok, a' kiknek a' természet tanítói képességet, haladási vágyat 's magokat formáló tehetséget legkevésbbé adott. Megtanulnak valamennyire énekelni, 's a' jövőre nem számító, szabadon választó nép' kegyét megnyerik, 's elkezdik az annyira fontos, de alá nézett mesteri hivatalt. Imé! ezekre bizzák a' szülék gyermekeiket, kik egykor a' haza' töréseire állva annak terheit, gondjait különböző helyzetben vállalkra vészik, kiknek lelkületén az első nevelés' bélyegei, mint sebforradások örökre megmaradnak. Ez által elhintvék azon sok rozszak' magvai, mellyek az egyéneknek úgy mint az egésznek keserü gyümölcsöt teremnek, os-

kolatanitóink mikor hivataljokba belépnek, akkor sem tudnak, aztán az élelmezési gond- 's más ezer bajoktól elfoglaltatva untalan lejjb sülyednek, 's valljon képesek ezek valaha javított nevelési rendszert elfogadni, és betanulni? minő alakot, 's irányt adnak ezek a' gyenge gyermeki szivnek? Ollyant, a' mellyel magok is bírnak ama' mondás szerint. „Minden csak abból sáfarkodhatik a' mivel bír.“

Három oka van a' néptanítói vagy iskola mesteri hivatal' elhanyaglásának.

1-ső az, hogy a' tanítók fontos hivatalokra seholt előre nem készítetnek, a' nevelési, és tanítási rendszerrel meg nem esmertetnek.

2ik az, hogy ezen hivatal meg van vetve, 's csak a' gyengébb egyének keresik.

3ik ok az, hogy nincs semmi bizonyos jövedelemmel ellátva. A' tanítót a' hallgatók, és szülék többnyire természetményben fizetik, 's szűk években, mikor azoknak sem terem, vagy semmit, vagy igen keveset kap, 's ebből kölcsönös surlódás támad, a' tanító elkedvetlenedik, üldöztetik, 's sorsa' nyomasztó terheitől egészen meggyőzetik. Mennyi itt a' szomorú jelenés minden oldalról!

Szükség, hogy egy status komoly figyelemre végye a' népnevelő hivatalt, szükség, hogy azt fizetéssel, tekintettel ellássa, különben a' kár, a' veszteség minden nemzedékben ezerekre hat ki. Ugyanis az első nevelés fontos, az egész élet' és társaság' érdekeit átölelő következményeket von maga után. Egy nevelőnek lélektani esméretekkel kell bírni, a' ki tudja a' lelket a' maga ezer kifejlődésében, eltéréseiben, jó vagy rossz irányzataiban elkísérni, 's az eredeti hajlamokat a' természettől mintegy kilesve rendeltetési céljok felé vezetni. Az ő kezében letétvék azon erők, mellyek az embert nagygyá, a' polgárzatot erőssé, és állandóvá tehetik. Egy nevelőnek a' héketürés' minden fegyvereivel fel kell öltözve lenni, hogy légyen képes az em-

beri lélek' lassu' kibontakozását, néha késedelmét nyugadtán, 's bizalmasan elvárni, szeme előtt tartva a' kül természet' folyását, a' hol tavaszszal virágok, 's csak ősszel szoktak gyümölcsök diszlenni. Egy nevelőt úgy nézhetni az emberiség' nagy mezejében, mint kertészt, kinek kezei közé a' jövő kor' termékei, mint csirázó magvak letétvék, ő nemesíti, ő fejleszti ki ezeket végetlen tőkésre. Valamint a' természetben egy év' áldását, vagy szükségét a' föld' első mívelése, főleg a' vetés' ideje előre meghatározza: így függ az ember' jó, vagy balsorsa az elemi neveléstől, melly egyszersmind a' társaság' nagy jövendőjét dióhajba szorítva magában hordozza. A' mi a' gyenge szivben megfoganszik, abban rendre mély gyökeret ver, 's oh minő fájdalom! a' rossz tőkére mérges, egy egész élet' örömeit megkeserítő növényeket felsarjadzni látni. Szükség tehát, hogy elemi nevelők hivataljok' magas célját felfogni tudó, tisztta erkölcsű, szilárd lelkületű férfiak legyenek, mert ők mint tükrök úgy állnak nevendékeik előtt, kik szerintök képzik viseletöket, intézik éltök' folyását, 's ha e' nevelői tükörből torzképek sütnék a' serdülő lélekre, azoknak maradványa nemzedékről nemzedékre adja át az erkölcsi romlottságot.

E' tárgyban javítási terv.

a) Főfigyelmet kell fordítani az igazgatásnak azon hivatalra, melly a' statusnak polgárokat, az emberiségnek embereket nevel. E' végre szükség oskolatanítókat képezni, 's mindazon tárgyakkal, mellyek e' fontos ügygyel kapcsolatban vagynak, előre megemertetni, 's célirányosan készíteni. A' hazai főbb minden vallásu tanító intézetekben állitassanak föl oskolamestereket képző tanítószékek, magokra az illető egyházi főtanácsokra bizatván azoknak elintézésék, létrehozások, 's célszerű elrendelések. De

b) Kell mindenk fölött egy köz nemzeti oskolamesterképző intézetet létre hozni. Ez az, melly az egész nemzetet a' haza' szent köz érdekében öszve olvasztja, 's a' köz anya' testvér gyermekeit külön választó falakot lerontja e' két fő eszmében, melly egy- király' dicsősége, 's nemzet' jólléte, az egészet egyesítendő. Egy illy intézet' létrehozása közérdekü, de ezt egyes testület' ereje el nem birandja.

c) Szükség, hogy a' fiu, és leány gyermekek' tanítása külön szakasztassék, főleg az olly helységeekben, hol a' lelkek' száma a' 700at túl haladja.

d) Minthogy pedig bizonytalan, 's annyira csekély fizetésért senki lelki tehetségeit örömmel fel nem áldozza, az emberiség' java, 's a' status' boldogsága kívánja, hogy a' népnevelő hivatalok illendő, bizonyos 's állandó jövedelemmel láttassanak el, hogy a' nép közvetlen a' gyermek tanításért járó évenkénti fizetéssel ne terheltezzék, a' tanító pedig a' nép' kezéből jövő annyira bizonytalan járadéktól munkakörében föl függesztve ne légyen. Így a' nép'kénye a' nevelési fontos ügyet a' mint nem rendezi, úgy nem is gátolja, 's az előlegesen kiképzett tanító hivatalát megállított szabályok szerint folytatván minden erejét a' hazának, és az emberiségnek szentelheti. A' nevelési alapítványok' létesíthetése alább terveltetik.

e) Maga az igazgatás valláskülönbség nélkül nyujtson segédkezeket a' nevelési alapítványok' létre hozásokra. Ennek minden alattvaló egyiránt gyermeke, 's ha polgári kötelességét teljesíti, polgári és erkölcsi pártfogoltatást érdemel.

III.) Oskolaházak' építése.

E' részben szembetünő a' hiány, mert még népesebb helységeekben sincsenek oskolák, vagy ha vagynak, azok nyomorult állapotban sínlődnek. 'S innen van az, hogy midőn Magyar-

ország' nagyobb részében minden 14ik lélek tanuló, Erdélyben még magyarok közt is csak a' 2-ik tanul. E' részben pedig kősziklára hull minden intézkedés' magva addig, mig oskoláink mostani állapotjokban maradnak. A' mivel nemzetek elsőbben a' nevelési rendszert reformálták, 's ez által jövendő boldogságok' és nagyságok' alapját megvetették. P. o. Poroszhon' 12 millió lakósa 9 millió tallért áldozik a' nép' nevelésére, a' kormány pedig 6 száz ezeret évenként az illy képző intézetekre: a' honnan a' társaság' legmagasabb föladatát dicsőségesen megfejtette. Nálunk főleg a' nem egyesült oláhok (kiknek száma több 500 ezernél), kik erdős helyek közt elvonult helyekben laknak, állati vadságban nevednek, élnek és meg is halnak. Ki számítja pedig föl azt, minő észtehetségek rejlenek köztök, mellyek elhanyagolva átokká fajulnak? De mondjuk ki az igazat, még magyar helységeinkben is olyanok oskoláink, mellyek sem az egészségi, sem az erkölcsi szükségnek meg nem felelnek, ezekben a' nevendékek mint veszett légben a' növények, még csirájokban megfojlódnak. Füst, hideg, rossz lég, esős szél egy iránt ostromolják életveszélyző oskolaházainkat. A' jót másoktól eltanulni nem szégyen. A' százok közt még a' kisebb helységeekben is, a' legszebb épületek az oskolaházak, pedig ők sem laknak jobb, 's termékenyebb földet, mint mi. Hol van tehát annak oka? ott, hogy a' szász oskolájára, templomára alapítványt tenni fő dolognak tartja. —

Oka oskoláink' rossz állásának az, hogy nincsenek állandósított oskolai alapítványok, mellyek nélkül a' nevelési ügy soha ki nem fejlődik. Köztünk a' szükségeseket majd mindenütt a' megyei csekély pénztár hordozza, vagy pedig a' nép maga gédelgeti, 's éppen azért forog olly rosszul a' nevelés' kereke, mert azt se nem egyes akarattal, se nem egész buzgósággal mozgatja. A' melly ügyet sok ember kormányoz, ott az csiga lábbal halad.

Ezen akadályok' elhárítása a' felsőség' részéről atyai tetteges – az alattvalókérről pedig lelkiismeretes, szoros kötelesség.

E' tárgyban javítási terv.

a) Minden 700. lelket túl haladó ugyan azon vallásu helységeken építenek a' nép' erején és költségén a' vidéki iskolai felügyelet alatt (a' melly nem is létezik) czélszerű iskolaházak. Ha még egyes ember is képes házat építeni, mennyivel inkább illy számu közönség, melly az anyagot egyes erővel, és köz akarattal könnyen megszerezheti, a' szükséges munkát kiállhatja, 's a' pénzbe kerülőket felosztva könnyen hordozhatja. Itt ismét igaz a' fennebbi vezér mondas: Sok ember között mindig az akarat, és buzgóság, de a' tehetség nem hibázhatik.

b) Szükséges ennek végrehajtására a' kormány' hathatós befolyása. Rendelet' útján tehát ajánltassék minden vallásos felekezetek' főelőjáróságának a' czélszerű iskolaházak' építése, mellyek értelmes mérnökök, a' nevelés' célját fölfogni tudók által intéztessenek el; azonban köteleztessék a' polgári hatóság is, hogy szükség' esetében befolyással, és segédelemmel legyen.

c) Minden népesebb helységeken olly helyre építenek az iskolaházak, melly minden tekintetben tágas, és czélnek megfelelő legyen. Szükség tehát, hogy a' nevelőké' számára egy virágos kert alakíttassék, a' hol mindennek külön virágos tábla jelettetvén ki, azt ültetni, mivelni kötelessége legyen. Ennek haszna egyenes és tiszta, mert a' gyermek a' természetel előre megbarátkozik, munkásságra szokik, 's a' legártatlanabb foglalatosság közt a' legédesebb gyönyört éldeleli. A' munkásság az erkölcsi romlás ellen leghatósabb védszer. A' sátán nyugvó párnáját a' henyesség' keblére teríti ki.

d) Ezzel kapcsolatban a' gyermekek koránt taníttassanak vallásos énekekre, 's a' hol lehet,

muzsikára. Ezek a' szív' érzéseit megnevesítik, az égi lények' szent örömeit a' földiekkel eldeltetik. Minden testi gyönyör a' hosszas kóstolás által bágyadságot, unalmat, és csömört von maga után, de az illy szellemi frissít, erősít, javít, és boldogít. Ez nem csak üres eszme, hanem gyakorlatilag is sok nevelő intézeteknél divatozik, 's a' vallásos és erkölcsi életnek szent kútfeje.

IV.) Oskolákat állandósító jövedelemforrások.

Jövedelem, még pedig bizonyos jövedelem nélkül még sok évekig fog sinleni az iskolai ügy, nem épül iskolaház, nem lesz tanító, 's a' nemzet ott marad, a' hol eddig is aludt. Nemzeti oskolákat állítani, mellyekben főleg más nyelvek fölött a' magyar tanítassék; e' haza' minden gyermekei között országos nyelvvetéssék, korunk' legmagasabb föladatja.

Jövedelmeket állandósítható terv.

A' jövedelemforrások vagy a) önkéntesek vagy b) kényszerítők, vagy c) ó felsége' kegyelmétől függők.

a) Önkéntesek. Valamint protestans oskolák egyes jöltétők' alapítványán kaptak életet, úgy számíthatni arra, hogy nagyobb melegkeblű birtokosok tulajdon alattvalóik' sorsáról gondoskodandnak, a' mire van is példa, de kár! hogy ritka. Hogy pedig az önkéntes adakozás létre jöhessen, szükség, minden helységeken, önkéntes nevelő intézeteket állítani fel, mellyeknek egyenes céljok leend, az önkéntes jótéteményre gyakori alkalmat, sőt ösztönt szolgáltatni. Ez így eshetik meg: az illető pap által egy a' célra készült egyházi tanítás' alkalmával gabonahordás, vagy hó szüretkor szólíttassanak fel, sőt serkentessenek a' hallgatók, szülék iskolai ügyet gyámolító önkéntes adományaiknak természetmennyben vagy pénzben leendő kimutatására. Mindenkinek ajándéka egy e' végre készült jegyzőkönyvbe irattassék fel, és mindenről szoros számadás vitessék, ez évenként egyszer gyakoroltassék.

b) Önkéntesek, vagy kényszeri-

téssé válhatók. Hogy ha pedig a' nemes, vagy adót nem fizető ember sem általa tett állandó alapítvány, sem időnkénti önkéntes adakozás által a' nevelés' céljára birtoka és sorsához képest befolyjni nem akarna; akkor nincs más mód, mint az, hogy erre rá sroritassék, mert nincs a' földön egy ország is, mellyben egyes emberek' osztálya csak haszonnal éljen, de terhet ne viseljen. Igazságos, hogy minden ember vagy önkéntesen, vagy kényszerítőleg az egész emberiségre kiható idves cél't gyámolítsa. Ebben az a' mérték legbiztosabb, és igazságosabb, melylyet az erdélyi ev. ref. főegyházi tanács a' garasos intézetben szemé előtt tartott, 's fájdalom! kevés sikerrel gyakorlott, pedig ennél idvesebb intézet korunkban alig gondolható.

c) Minthogy pedig az országnak nagyobb része adófizetőkből áll, szükség, hogy a' felsőség' kegyelmes engedelmével az adófizető nép minden 1 pengő forint után fizessen legalább egy ezüst garast az oskolai ügy' megalapítására, és fenntartására. Ezen fizetés pedig mindig valóság szerint pontosan feliratván, az egyenes igazság kívánja, hogy csak azon helység' és vallásos felekezet' számára fordítassék, a' melly azt adta, így közvetőleg magának adja. E' szerint a' csekély terhek által, főleg nagyobb helységekben, az oskolai ügy örökre állandósítatik. Ezen pénz az adóval egyszerre, de külön rovathat irattassék ezen cím alatt: „helybeli oskolai segély.“ Az adóval együtt szedések fel a' bírák, és adógyűjtők által. Azonban rövid kivonatban minden helység' számára a' tabellák' végén minden helységnek illetősége jeletessék ki, 's nyugtatvány mellett szolgáltatassék a' helybeli egyházi igazgatóság' kezébe. Ebből a' lesz, hogy a' föld' népének éppen azon része, melly most elhanyagolva sötét tudatlanságban fetreng, legszámosabb lévén, maga teszi, és adja ön maga' számára az ötlet erkölcsileg fölemelő töké. Ez által haladási pályánk, 's nemzetiségünk' kifejtése biztosítva leendő. E' Poroszthonban gyakorlatban van.

d) Az oskolák' állását segíthetni a' polgári büntetésekben békéjövő, 's e' célra fordítandó jövedelmek által. A' büntető hatalommal felruházott tiszték, mivel minden egyes büntetett nincs a' törvényben meghatározva, kény szerint

büntetnek, 's a' bűn' következtét magok használják el. Hogy a' tiszt polgártársai' bizalmát annyival inkább megnyerje, 's magát isten, és emberek előtt törvényesítse, szükség, hogy minden egyes büntettről, 's annak büntetéséről jegyzőkönyvet vigyen, mellybe hit' erős pecsétje alatt mindent beírni köteleztessék. Minden egy év' lefolytával ebbéli számadását a' girás gyűlés elébe adja bé, a' hová a' büntetésből bégyűlt pénzt letévén, $\frac{1}{2}$ részt mint hivatalos eljárása' díját magának tartja, a' más $\frac{1}{2}$ részt pedig az oskolai alapítványok' pénztárába szolgáltatja, ott, és azon vallásuaknál, a' hol, és a' kik között történt a' büntetés. Ide érttettenk azon városok, és helységek is, mellyeknek előljárói tilalomszegésért, 's más apró büntettekért a' népet zsarolják, huzzák, vonják, 's végre a' büntetést ivásra fordítva, verekedésre, veszekedésre, 's más galád tettekre vetemednek. Ezen büntetési összeg' felosztása is a' fennebbi szerint történjék.

e) Az oskolai ügyet segíthetni köz földek' felfogása, és mivelése által. Ritka helység, mellynek határan olly kisebb vagy nagyobb kiterjedésű közföldek ne lennének, mellyeket e' szent célra szánva, szénának vagy gabonának ne lehetne használni. A' hol pedig ilyenek nincsenek, ott a' hitsorsosok' számához képest szakasztassék ki felsőbb rendelet' következtében a' köznyomásból ezen célra egy darab föld, mellyet a' marhas gazdák szántani, a' tenyeresek művelni köteleztessenek, 's az ebből béveendő jövedelem fordítassék az oskolai alapítványok' gyarapítására. Ezt polgárilag is végre hajtani szoros kötelesség, a' jobb nevelés' magas érdeke kívánja.

f) Az oskolai ügyet gyarapíthatni a' temetők' békerítése, 's az azokból békéjövő jövedelem által. Minden mivelte nemzetek becsben tartják temetőiket, nem csak békerítik, kül bántalmak ellen oltalmazták, sőt minden lehető módon kimutatják azt, hogy kedveseik' emlékét örökíteni kívánják. Azért fakkal, virágokkal, rózsabokrokkal ültetik bé azoknak sirhalmaikat. Ez, és ez legszentebb, legtisztább áldozatja, a' szegény vérző szívnek. Ez a' különben is irtóztató halál' sötét képét valamennyire felderíti, 's rettenetes voltát némileg elveszi. Így van ez a' szászok közt; de köztünk az emberiség' kitő-

rölhetlen gyalázatjára a' köztemetők pusztán hevernek, marhák, sertések' gyűlhelyei. A' temető fak kisuroltatnak, eloroztatnak, a' sírhantok felturatnak, 's a' holtak' porai megvettetésnek kitétetvék. E' foltot már valahára eltörölni, 's köztemetőinket mivel nemzetek' példájára békeríteni polgári, és emberi kötelesség unszol. Szükség tehát, hogy a' felsőség olly hathatós rendeletet tegyen, mi szerint kevés év alatt minden temetők békerítetvén a' kül bántalmak ellen bátorságosítassanak, 's a' hol más célra nincs szánva, az azokban termő fű egyenesen az oskolai alapítványok' gyarapítására fordítassék. A' hol a' temetők közösök, ott a' kerítésbeli terelh és haszon is a' vallási népesség szerint a' tyafiságosan felosztandó legyen. Továbbá ültetessenek bé eperfakkal, mellyek a' selyem' tenyésztesére mulhatlan szükségesek, 's az alvó nemzeti iparnak életerei lehetnek.

g) A' templomi hirdetések, a' mig mostani lágy meleg buzgóságunkban tovább is tespedünk, nem igen jövedelmesekek; mindazonáltal, tan nem felesleges tervezni, hogy ezen cím alatt „A' helybéli árvák' neveltetésére,“ évenként 3 hirdetések történjenek; még pedig a) új év' első reggelén. b) Jó aratás' idején hordáskor. c) Bő szüretkor. Ezen alkalmakat egy jó néptanító az irt célra sükereesen használhatja. Illy uton időnként alapítassék a' gyámtalan árvák' segélyezésére egy bizonyos tőke.

h) Gyermekek oltás' és gyermeknevelés nagyon testvér gondolatok, ugyan azon erkölcsi lény' eszméje körül forognak. Az egyik a' testet, a' más a' lelket megölő méreg ellen hatós védszer. Amaz kül, e' bel szépséget szerrez, a' kettő együtt az embert angyallal rokonítja. Az oltás' munkája a' házásoktól béveendő 1 p. ezüst huszassal jutalmaztatik, 's ebből a' nevelés' mive semmit meg nem oszt, semmit nem nyér. E' két gyermek körüli gondolatot tehát a' jutalom' kiosztásában, szükség testvérsíteni. Fiui alázattal kérettesék meg ő felsége, hazánk' és nemzetünk' védatyja, hogy a' szorgalom által kitüntetett oskolamestereket méltóztassék az oltás' czíme alatt bévétetni szokott

taxákból kegyelmesen megjutalmaztatni rendelni, mellyért e' nemzet' szent hálája áldozati tűz gyanánt fog égni a' haza' oltárán.

V.) Oskolai rendszer és felvigyázat.

Az oskolai rendszer minden tekintetben javítást kíván, mellyet előlegesen a' bévett vállások' fő egyházi tanácsaitól biztosan várhatni.

Az oskolai felvigyázat teheti azt, hogy az oskolák idővel jobb karba helyeztessenek, 's egy javított oskolai rendszer életre hozassék; most szükség ebben ennyit tervelni.

a) Hogy minden 5 megyének legyen ugyan azon hitsorsosokból egy világi, és egy egyházi felvigyázójok, a' kik a' megállítandó elvek szerint a' tanítási rendszerre, oskolaházak' állására, tanítókra, tanulókra szorgalmason felügyelnek.

b) Arra is, hogy a' létesülendő alapítvány célszerűleg kezeltessek. Ezek' hire, és tudta nélkül az alá rendelt oskolák' pénztára' kezelői semmi tőkepenzt nem fognak kiadni.

c) Mivel nálunk a' hitel még gyenge lábon áll, az alapítványi pénzzel tanácsosabb fekvő jókat vásárolni, mellyel a' törvényes kamatot biztosan behajtják.

d) Ezen felvigyázók az illető egyházi előjáróság által kinevezendők, kiknek utasítások kötelességeket bővebben kifejtendi. E' részben a' poroszthoni rendszer ajánlandó.

Felszólítatik a' t. cz. közönség, méltóztassék e' tárgy felett véleményét nyilatkoztatni, 's korunk' e' nagyszerű feladatját az aratásra, vagy legalább a' vetésre megérlelni.

Ezen terv, melly nem gúnyos czáfolatot, de egy jobbnak születését ohajtva várja, talán későre vivandja ki magas, és idves czélját, talán sok akadálylyal küsdend, de hogy illy vagy más alakban létre fog jöni, arról kezes a' viruló nemzeti élet, melly már is szép jövendőt sejtet, kezesek az emberi lélek' végetlen tökély után sovárgó vágyai. A' jelenkor adós a' jövőnek, 's adósságát némileg azzal rója le, ha az emberiség' oltárára valami szent áldozatot tett.

Basa Mihály.

(Vége az első félévnek.)

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
A' 7 nejü férj	128.
Abdul Medsid	55, 56.
Adjak a' szegénynek, de ne szabjátok ki, mit vegyen alamizsnáttal	201, 202.
Arabok' multságai	144.
Ausztriai hadsereg' áttekintése	48.
Az én ohajtásom	202, 205.
Balika' vára' nevezetéről	62, 65. ✓
Bethlen Gábor honi fejedelmünk' nemzetségéről	55-58.
Egy mindennapos esemény Franciaországban	71, 72.
Egyiptomi parasztok	80.
Erdélyi püspök úr ő excellentiája' fáradozása édes honunk' kimivelésében	81, 82.
Espartero	82-85.
Észak-amerikaiak	64.
Észrevétel	70, 71.
Észrevétel az észrevételre	78-80.
Felszólítás	160.
Felszólítás a' Pesten felállítandó reform. fő iskola' ügyében	89-91, 102, 105.
Füzérke, néhány eredeti 's kölcsönzött észvirágból	159-160, 184.
Horodenski Konstantin	85-88, 91-96.
Hunyadi Jánosról és hitveséről	41.
Képviselők táblapapirból	72.

Khina:

Előszavak. 1. Geographiai fekvése, határai, területe, népessége, éghajlata, nagyobb hegyei, folyói, tavai, statistikai felosztása. 2. Igazgatás forma, törvényhozás, tisztviselők, katonaság, rendőrség, cs. udvar' költsége, közjövdelem 's kiadás. 3. Valás. 4. Nyelv, tudomány, mesterség. 5. Állatok, növények, ásványok. 6. Iparág, tálmányok. Népelet. 8. Kereskedés

155-155, 161-166,
169-172, 177-182, 189-192.

Khinaiak' szép szólásmódja	56.
Költséges tisztelet	72.
Könyvismertetés	154-156, 151-152.
Közlemény „Izabella királyné és a' Remete“ czimü regényből	49-54.
London	56.
Makrobita	22-24, 27-52, 58-40, 42-48, 54-56.
Marseille' ostroma	166-168, 173-176, 182-184.
Méhes Sámuel' alapítványa egy új közoktatói szék' felállítására	155-159.
Mentség	64.
Néhány szó Kolozsvárt illetőleg	12-16.

Ohajtások:

1. Új birtokszabályozás. 2. Mezei rendőrség. 3. Vizek. 4. Utak. 5. Kisajátítás. 6. Adós-

ságokra szóbeli rövid perek. 7. Váltótörvény	57-61, 65-70, 75-78.
Oskolák' alapítását illető terv	193-195, 203-208.
Portugal' királynéja- 's királyáról	65, 64.
Ritka becsületesség	112.
Rotteck Károly	25-27.
Selyemtenyésztésről	145-151.
Soristan	1-5, 9-12, 17-22.
Szózat erdélyi miként irásunk' ügyében	185-189, 195-200.
Töredékek egy magyar útzónó' emlékkönyvéből:	
Utazás Rómától Nápolyig. — Nápolyi élet. — Museo Borbonico. — St. Gennero' ünnepe. — Utczai jelenetek. — Kirándulás Nápoly' környékére. — Felmenet a' Vesuviusra	97-102, 105-109, 115-119.
Udvarhelyszék' Rendei' levele a' n. museum' ügyében gr. Kemény József és Samuel urakhoz	172, 173.
Vándorlások Kolozsvárban és Kolozs Monostoron:	
A' k. monostori apátság alapításától 1556-ig. — Papi jószágok' világiakra általszállítatása. — Az apátsági jószágokból keletkezett kolozs monostori uradalom. — Az apátság 1556-tól mostanig. — Ki hatósága alá tartoztak hajdon a' k. m. apátok? — Apátsági templom. — Calvaria. — Nézetek a' középkorbeli kolostorokról. — Historiai emlékezetességek. — Felirat. — Kovácsóczi István cancellarius és történetirő	121-127, 129-134, 137-144.
Veszélyhozó javallat	72.
Viszhang Vándorhoz	109-112, 119, 120.
Visszaigazítás	5-8.

